

Prof. PhDr. Ján Mikleš, CSc., pedagóg, filozof, historik
(18. 7. 1911 Zvolen – 17. 1. 1997 Banská Bystrica)

PAVOL MARTULIAK

Katedra histórie, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

Základné a gymnaziálne vzdelanie získal v Banskej Bystrici, po maturite v r. 1930 – 1936 študoval na Filozofickej fakulte UK v Bratislave (filozofia – latinčina + gréčtina). Po absolvovaní VŠ pôsobil ako gymnaziálny profesor v Prešove (1936 – 1939) a od r. 1939 – na gymnázium v Banskej Bystrici. V školskom roku 1943 – 1944 bol preložený (za kritiku politiky vládneho režimu) na gymnázium do Brezna, kde bol nútený dochádzať za výučbou z domu v B. Bystrici. Po vzniku SNP pôsobil, ako poručík v zálohe, vo funkcii vedúceho vojenského vysielania v Slobodnom slovenskom vysielacom v Banskej Bystrici. Podieľal sa najmä na príprave relácie *Vysielanie pre vojakov a partizánov*, bol zakladateľom a aktívnym členom redakcie časopisu *Bojovník*. V rokoch 1945 – 1957 opäť pôsobil ako gymnaziálny profesor v Banskej Bystrici, pričom zastával viaceré ďalšie významné funkcie na úseku školstva. R. 1957 sa stal interným pracovníkom banskobystrickej Vyššej pedagogickej školy, neskôr Pedagogického inštitútu a od r. 1964, Pedagogickej fakulty (PäF). Od r. 1958 bol vedúcim Katedry pedagogiky a psychológie (neskôr K. pedagogiky). V r. 1962 získal hodnosť docenta a v r. 1969 diplom univerzitného profesora v odbore Dejiny pedagogiky, ktorý predmet vyučoval v rámci PäF. Po nástupe obdobia *normalizácie*, začiatkom 70. rokov, musel odísť, ako viacerí ďalší pracovníci PäF, nepohodlní novému *konsolidačnému režimu*, z postu vysokoškolského profesora, pričom dostal zákaz publikovať výsledky svojho výskumu. Bol preradený z Katedry pedagogiky na Ústav regionálnych dejín a v roku 1973 musel opustiť aj toto pracovisko PäF. Na Katedru pedagogiky sa mohol vrátiť až po *Novembri 1989*, ako 78 ročný externý pracovník PäF – *profesor konzultant*.

Profesor Ján Mikleš vykonával, okrem svojej pedagogickej činnosti, bohatú vedecko-výskumnú a hoci popri dočasnom zákaze zo strany režimu v 70. rokoch, rozsiahlu publikačnú činnosť. Na svojom vedeckom

diele začal pracovať počas pôsobenia na Kolegiálnom evanjelickom gymnázium v Prešove a venoval ho najmä histórii slovenského školstva 16. – 18. storočia, osobitne banskobystrického a jeho významným osobnosťami. Prístup k bohatstvu prameňov knižnice prešovského gymnázia a neskôr najmä Archívu mesta Banská Bystrica i ostatných, mu umožňovala najmä dobrá znalosť latinčiny i viacerých ďalších jazykov. Prvým výsledkom bola vedecká štúdia: *Izák Caban, slovenský atomista. Historické prostredie Cabanovej filozofie*.¹ Neskôr túto problematiku rozšíril a spracoval do monografie, ktorú r. 1947 obhájil ako rigoróznu prácu a získal titul PhDr. O rok neskôr bola práca knižne publikovaná.² V neskorších rokoch sa vracia k tejto problematike a porovnáva totožnosť výsledkov Cabanovej tvorby s dielom J. A. Komenského.³ V rámci svojej vedeckovo-výskumnej činnosti, venovanej slovenskému školstvu a predstaviteľom vedecko-spoločenskej sféry renesančného obdobia, Ján Mikleš venoval pozornosť renesančnému humanistovi, filozofovi, pedagógovi, rektorovi prešovskej školy, ktorý ju vedno s I. Cabanom premenil na lýceum či *kolégium*, Jánovi Bayerovi. Zrejme aj vzhľadom na skutočnosť, že J. Bayer dočasne pôsobil v Banskej Bystrici, sa J. Mikleš snažil o rozbor jeho filozofického i pedagogického diela najmä v pripravovanej monografii: *Vplyv wittenberskej prírodno-filozofickej (lekárskej) tradície na mestskú partikulárnu školu v Banskej Bystrici* (ktorá nakoniec zostala len v rukopise a nezrela *svetlo sveta*, ako viaceré práce J. M.).

Značnú časť svojho výskumu J. M. venoval výskumu života a diela Mateja Bela, osobitne v období jeho pedagogického pôsobenia v Banskej Bystrici.⁴ V tejto súvislosti sa žiada spomenúť významný podiel činnosti J. M. na analýze prameňa *Leges gymnasii Neosoliensis A.C. renovate rector Matthias Bel ab anno 1710*, najmä časti, ktorú predstavujú zákony banskobystrického evanjelického gymnázia z roku 1617, obnovených, resp.

¹ In: *Zborník prác profesorov evanjelického Kolegiálneho gymnázia*. Prešov, 1940, s. 139-163.

² MIKLEŠ, Ján: *Izák Caban – slovenský atomista v XVII. storočí*, Bratislava, 1948, 172 s.

³ MIKLEŠ, Ján: „Loci paraleli“ medzi Jánom Amosom Komenským a Izákom Cabanom v atomistickej filozofii. In: *Studia comeniana et historica. Uherský Brod*. R. XXIII, 1993, č. 50, s. 12-25.

⁴ MIKLEŠ, Ján: Pedagogické pôsobenie Mateja Bela v Banskej Bystrici v rokoch 1708 – 1714. In: *Zborník múzea školstva a pedagogiky na Slovensku: Pedagóg Matej Bel (1684 – 1749)*. Bratislava 1984, s. 138-180.

prepísaných a používaných počas rektorovania M. Bela.⁵ Celoživotným poslaním prof. Mikleša sa stal výskum života a diela propagátora vecného encyklopedizmu 1. polovice 17. storočia v oblasti vzdelávania na Slovensku, prvého rektora bansko-bystrického gymnázia z radov Slovákov, Jána Duchoňa.⁶ Pozornosť venuje najmä presadzovaniu moderných zásad *herbornskej školy*, ktoré hlásal prof. Johan Henrich Alsted, pri vzdelávaní gymnazistov, najmä formou príprav *rečnických cvičení* (oratoria gymnasmata) či pri výučbe predmetu Filozofický kurz.⁷ Vo svojom diele, vrátane prác, publikovaných v zahraničí, J. Mikleš porovnáva činnosť Duchoňa tiež s jeho rovesníkom a šíriteľom zásad J. H. Alsteda, J. A. Komenským.⁸ Svojou tvorbou a výsledkami v oblasti dejín pedagogiky patrí k najvýznamnejším slovenským *komeniológom*.

K zdarným výsledkom v tejto sfére prispievala tiež plodná spolupráca s českými odborníkmi, menovite s Dagmar Čapkovou, čo sa vzťahuje tiež na ďalšiu oblasť výskumu a tvorby, ktorú J. Mikleš venuje dejinám predškolských zariadení a predškolskej pedagogike. Svojou výskumnou a v mnohom novátorskou prácou prispel k celkovému rozvoju teoretickej základne predškolskej pedagogiky a jej dejinám. Výskum v tejto oblasti začal výskumom a spracovaním histórie prvej detskej opatrovne na Slovensku, ktorá vznikla v roku 1829 v Banskej Bystrici a publikovaním prvých výsledkov už v roku 130. výročia jej vzniku.⁹ Pri

⁵ MIKLEŠ, Ján: Učebný plán a Zákony školy bystrickej z r. 1617. In: *Jednotná škola*, č. 1, roč. XIII, 1958, s. 639-655.

⁶ MIKLEŠ, Ján: Ján Duchoň, bystrický humanistický pedagóg v 1. polovici 17. storočia. In: *ACTA FACULTATIS PAEDAGOGICAE BANSKÁ BYSTRICA. SÉRIA PEDAGOGICKÁ Pedagogika 3*. Bratislava SPN, 1971, s. 17-33.

MIKLEŠ, Ján: Latinizujúce literárne tendencie v pedagogickom pôsobení Jána Duchoňa. In: *Jednotná škola*, č. 1, roč. XXVI, 1971, s. 62-78.

⁷ Pozri napr. antológiu Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave: *Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka*. Bratislava : TATRAN, 1984, v ktorej sú použité tri Miklešove preklady Duchoňovho diela: *Chvála Uhorska, Predsieň filozofie a Filozofický kurz*.

⁸ MIKLEŠ, Ján: Pedagogický realizmus Jána Duchoňa a Komenského učebnice na strednom Slovensku. In: *ACTA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS ŠAFARIKANAЕ PREŠOVIENSIS, PEDAGOGIKA II*. Prešov 1971, s. 73-96.

MIKLEŠ, Ján: Mesianistická idea v humanistickej poézii J. A. Komenského a Jána Duchoňa. In: *Studia comeniana et historica*. Uherský Brod. Roč. XX, 1990, č. 42, s. 14-40.

⁹ MIKLEŠ, Ján : K 130. výročiu založenia najstaršej materskej školy v ČSR. In: *Smer*, 1959, č. 20; MIKLEŠ, Ján: K 130. výročiu založenia najstaršej materskej školy v Banskej Bystrici. In: *Materská škola*, 1959, č. 6.

výskume dejín predškolskej pedagogiky bádala v mestských archívoch najmä v Banskej Bystrici, Trnave, Bratislave i v Budapešti. Následne spracoval a uverejňoval pramene a dokumenty k štúdiu tejto problematiky.¹⁰ Aj vďaka širokej škále jazykovej prípravy či erudovanosti, okrem českých a slovenských, spolupracoval na tomto úseku svojej tvorby tiež s viacerými maďarskými i nemeckými odborníkmi. Výsledkom je najmä viacero významných štúdií, publikovaných v domáciach¹¹ i v zahraničných¹² odborných časopisoch a zborníkoch. Okrem ďalších početných publikovaných i doposiaľ nepublikovaných štúdií, vystúpení na konferenciách či organizovaní výstav, vrcholom jeho tvorby bola jeho dizertačná práca: *Kapitoly o vzniku ústavnej predškolskej výchovy na Slovensku*. Prácu v rozsahu 430 strán úspešne obhájil 29. júna 1969 na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Vďaka tvorbe a výsledkom na tomto úseku je Ján Mikleš právom nazývaný, ako *nestor dejín predškolskej pedagogiky*.

Nemalú časť svojho výskumu a tvorby venoval Ján Mikleš dejinám učiteľského vzdelávania na Slovensku. Jeho rozsiahla práca na tomto úseku bola súčasťou štátneho plánu bádateľského výskumu Československa, prijatého v roku 1965. Ako externý spolupracovník Ústavu pre vzdelávanie učiteľov pri Univerzite Komenského v Bratislave, mal v vo funkcii riešiteľa individuálnej úlohy tohto plánu pridelenú tému: *Vývin učiteľského vzdelávania od r. 1777 do r. 1918 s prihliadnutím na slovensko-uhorské pomery*. Z tvorby na tomto úseku sa mu podarilo publikovať len nepatrnú časť.¹³ Obsiahle výsledky úspešne splnenej úlohy ostali

¹⁰ Pozri napr. stať na pokračovanie – MIKLEŠ, Ján: Základy a pramene predškolskej výchovy v prvých detských opatrovniach v Uhorsku. In: *Jednotná škola IV*. 1965, s. 353-373, *Jednotná škola V*. 1965, s. 455-474. Taktiež štúdiu MIKLEŠ, Ján: Dokumenty o vzniku materského školstva na Slovensku. In: *Zborník PF v B. Bystrici*, č. 5. 1965, s. 101-121.

¹¹ Pozri napr. štúdie J. Mikleša, venované detskej opatrovni v B. Bystrici, ktoré vychádzali na pokračovanie v odbornom časopise *Materská škola*, v rokoch 1959 – 1960. Taktiež jeho stať: Vznik detských opatrovní v Uhorsku. In: *Jednotná škola*, č. 7. 1964, s. 638-658 a ďalšie.

¹² MIKLEŠ, J.: Az első beszütercebányai óvoda keletkezése (O vzniku prvej banskobystrickej detskej opatrovne). In: *Óvodai nevelés. Minisztérium felyőireata*. Budapest. XVII. r. 1964, č. 11; MIKLEŠ, J.: Brunswick Teréz filantropizmus és a XIX. századi szlovákfolyóiratok cikkeit és óvodák létesítésének szükségességéről (Filantropizmus Terézie Brunswickovej a správy slovenských časopisov o potrebe zakladať detské opatrovne v 19. stor. na Slovensku). In: *A Magyar Pedagógia* 3. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1963.

¹³ Pozri štúdiu: MIKLEŠ, Ján: Zákony rektorov a učiteľov gemerského bratstva v 18. storočí. In: *Štúdie o učiteľskom vzdelávaní I*. Bratislava 1970, s. 49-70. Ďalšiu čiastkovú štúdiu mohol

v rukopise, napriek záslužnej práci autora a hodnotnému prínosu, sa ne-dočkali publikovania.

K významnejším aktivitám začiatočného obdobia na úseku recenznej činnosti Jána Mikleša patrí odborná recenzia vedeckej práce filozoficko-historického charakteru, autora Miloslava Okála: *Filozof Seneca a Pavol apoštol*, napísaná v roku 1943. Spomedzi recenzií neskoršieho obdobia J. M. možno uviesť hlavne odbornú recenziu rukopisu prekladu diela *GYMNAZIOLÓGIA* od Vladislava Ružičku, ktorú recenzent vypracoval na základe vlastného prekladu pôvodnej Gymnaziológie autorov zač. 19. stor.¹⁴

Dôležitú súčasť tvorivej aktivity prof. Mikleša predstavuje prekladateľská činnosť, osobitne z latinčiny, ale tiež z ďalších jazykov ktoré ovládal, najmä z nemčiny, maďarčiny a starogréčtiny. Prvým jeho samostatným prekladom z latinčiny bolo: *Pojednanie od Jakuba Pribicera o kométe, ktorá bola spozorovaná na sklonku roku 1577 po Kristu, obsahujúce krátky a to všeobecný výklad o príčinách komét*.¹⁵ Výsledkom dlhoročnej práce je najmä podiel J. Mikleša na tvorbe, preklade a odborných poznámkach už spomenutého diela: *Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka*. Ako tretiu spomedzi prekladateľských aktivít prof. Mikleša, sa žiada ešte uviesť podiel na tvorbe knihy *Ratio educationis 1777 et 1806*, ktorú vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, r. 1988. Prvá z dvoch častí je prekladom *Ratia educationis* z r. 1777, ktorý zabezpečil Ján Mikleš. O ďalších osudoch životnej púte a výsledkoch tvorivej vedeckej a prekladateľskej činnosti sa viac dozvedáme najmä z prehľadu prameňov a literatúry.

uverejniť po Novembri 1989 – MIKLEŠ, Ján: Idea učiteľského vzdelávania v priestore predtiského a zátiského dištriktu v r. 1741 z hľadiska jej prameňov. In: *Na prelome času*. Zborník. Pedagogická fakulta Banská Bystrica, 1991, s. 79-105.

¹⁴ REZÍK, J. MATTHAEIDES, S.: *Gymnaziológia*. Bratislava, SPN, 1971.

¹⁵ PRIBICER, J.: *Pojednanie...* Banská Bystrica, 1958.

Rády, medaily a čestné uznania udelené prof. PhDr. J. Miklešovi CSc. (vybrané)

1. *Rád T. G. Masaryka III. triedy ZA VYNIKAJÚCE ZÁSLUHY O DEMOKRACIU A ĽUDSKÉ PRÁVA* – udelený prezidentom ČSR (V. Havlom, na Praž. hrade) – 28. 10. 1991,
2. Pamätná medaila *ZA ZÁSLUHY*, udelená za účasť v SNP - prezident ČSR - r. 1946,
3. *Rád SNP II. triedy* – Predsedníctvo SNR – 1947,
4. Pamätná medaila *SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE 1944 – 1964* – prezid. republ. – 1964,
5. Vyznamen. titulom „*VZORNÝ UČITEĽ*“ - Minist. školstva a kult. SR, Bratislava 1960,
6. Medaila *JÁN AMOS KOMENSKÝ – UČITEĽ NÁRODOV* - vedecká konferencia „*COLLEGIUM 300 1667 – 1967 PRESOVIENSE*“ - Univerzita P. J. Š Prešov,
7. Medaila *Ján Amos Komenský a Slovensko – 300* - Univerzita P. J. Šafárika Prešov – 1970,
8. Pamätná medaila pri prílež. 35. výročia založenia školy a Dňa učiteľov - dekan Pedagogickej fakulty v B. Bystrici – 1990,
9. Medaila *J. A. Komenský 1592 – 1992* – Minist. školstva SR - 20. 3. 1992,
10. *Pamätná medaila mesta B. Bystrica* – primátor mesta prof. J. Miklešovi „in memoriam“ - r. 2000.

Pramene a literatúra

1. Mikleš, Ján, st. : *Kronika rodiny Miklešovej* : OA P. Martuliak.
2. LAUKOVÁ, Oľga – BÔBOVÁ, Mária: *Ján Mikleš vedec a pedagóg*. ŠVK, Banská Bystrica, 2010. 162 s. ISBN 978-80-89388-18-9.
3. KOVÁČIKOVÁ, Dagmar a kol.: *Ján Mikleš (1911 – 1997) významná osobnosť dejín pedagogiky*. Zborník. ŠVK v Banskej Bystrici. 2007, 92 s. ISBN 80-85169-89-8.